УДК 332.122.6:336.22

О. Манзюк

РОЛЬ ОФШОРНИХ ЗОН У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Розглянуто тлумачення різних науковців поняття "офшорна зона". Наведено ознаки діяльності офшорних зон. Визначено позитивні та негативні наслідки функціонування офшорних юрисдикцій. Встановлено роль офшорних зон у соціально-економічному розвитку країни.

Ключові слова: офшорна зона, офшорні компанії, офшорний центр, відтік капіталу, детінізація економіки.

Зростаючі тенденції офшоризації світової та вітчизняної економіки впливають на розвиток країн-донорів та країн-реципієнтів а також на рівень глобальної економіки загалом. Офшорний бізнес набуває все більш багатогранних практичних аспектів у сучасній економіці. Такий стрімкий розвиток взаємовідносин у цій сфері бізнесу пояснюється його численними перевагами. Чималого інтересу і актуальності набувають компанії, розташовані в класичних офшорних зонах.

Проблему функціонування офшорних юрисдикцій та їх впливу на соціально-економічний розвиток країни досліджували такі науковці, як М. Кассард [1], Д. Косее [2], К. Крикуненко [3], Н. МакКан [4], А. Пешко [5], Ю. Сорокін [6], О. Черниченко С. [7].

Незважаючи на велику кількість праць, присвячених тематиці офшорної діяльності, існує потреба у розробці шляхів подолання негативних наслідків офшорних зон.

Мета статті є визначення ролі офшорних зон у соціально-економічному розвитку країни.

Офшорні зони стали з'являтися в другій половині XX ст. Передусім вони залучають клієнтів тим, що це вкрай сприятливий валютно-фінансовий режим, низький рівень оподатковування або його повна заміна на фіксований платіж. Ще одна обставина: високий рівень таємності будь-якої банківської і комерційної діяльності. А це – анонімність реальних власників компанії, можливість довірчого керування акціями офшорної компанії за допомогою місцевих номінальних власників [8].

Поняття "off-shore" та похідні від нього "офшорна зона", "офшорний центр", "офшорна компанія" досить точно характеризують слова-синоніми –"податкова гавань", "податковий рай", передаючи сутність явища офшорів, яка полягає у створенні особливих умов, що дозволяють ухилятися від державного контролю за підприємницькою і фінансовою діяльністю, а також суттєво зменшувати оподаткування. Можна виділити два взаємозалежних явища – офшорна компанія (ОК) і офшорна зона (ОЗ). Під офшорною компанією розуміють будь-яку форму ведення бізнесу, що отримала офшорний статус. Офшорна зона – це вся або частина території країни, де встановлюється і використовується пільговий режим функціонування компаній з офшорним статусом, які ведуть свою діяльність поза межами території реєстрації та проводять операції з майном чи коштами нерезидентів [9].

В економічній і юридичній літературі найчастіше під "офшорного діяльністю" мається на увазі діяльність фірм і компаній поза юрисдикцією будь-якої держави

 © О. Манзюк, 2014

(території), а під "офшорними юрисдикціями" – країни, у яких учасники фінансово-кредитних операцій не є резидентами держави, на території якої укладаються й виконуються угоди. За цього учасники зазначених операцій користуються особливим правовим і податковим статусом, але важливою характеристикою є заборона офшорним компаніям ведення діяльності на території країни реєстрації [10].

У великому тлумачному словнику сучасної української мови подано таке визначення: "Офшор – території, які забезпечують пільговий режим для фінансово-кредитних операцій із закордонними учасниками в іноземній валюті" [11].

Офшорні юрисдикції належать до складу сервісних вільних економічних зон, які являють собою території з пільговим режимом підприємницької діяльності для фірм і організацій, що надають різні фінансово-економічні, страхові та інші послуги.

Ознаками офшорної діяльності, на нашу думку, є:

– особливості формування режиму оподаткування на території офшорної юрисдикції. У більшості випадків це стосується компаній – нерезидентів, а в окремих випадках національних та іноземних компаній від здійснення діяльності за кордоном. За цього податок на прибуток – відсутній або коливається у межах 1 – 2%;

– переваги реєстрації та особливі спрощені режими діяльності компаній у межах офшорної юрисдикції. При реєстрації не обумовлено розмір статутного фонду, невисока витратність реєстрації компанії тощо;

– спрощена система фінансової звітності;

– преференції у ліцензуванні діяльності;

– недоступність та нерозголошення інформації про діяльність компаній на території офшорної юрисдикції для бенефеціарів;

– мінімально встановлена кількість резервних вимог центрального банку країни;

– відсутність валютного контролю для нерезидентів та валютний контроль для резидентів офшорної зони;

– операції з валютою – необмежені;

– комунікаційна доступність.

У сучасних умовах розвитку української держави одним із ключових напрямків використання офшорних юрисдикцій є ухилення від сплати податків при застосуванні різних схем та створення тіньових операцій. Офшорні зони можуть застосовуватись як у легальних схемах, так і незаконних операціях, що пов'язані із ухиленням оподаткування. Схеми відмивання капіталів та грошових коштів злочинним шляхом щороку ускладнюються.

Таким чином, тягар оподаткування лягає на менш мобільну податкову базу (працю, споживання, нерухомість). Відповідно, погіршується структура економічних стимулів. Такі території переважно пропонують податкові стимули у формі податкового кредиту, субсидій або низьких ставок податків на капітал чи на доходи. Другим стимулом є низький рівень державного регулювання, оскільки офшорний бізнес є недосяжним для фінансових розвідок і правоохоронних органів як основних держав, так і держав-донорів. Це вигідно для банків та інших фінансових інституцій, особливо відколи офшори стали пропонувати низький рівень капіталізації і резервних вимог, які своєю чергою, збільшують доходи від капіталу [12].

Українські підприємства перебувають серед лідерів за кількістю створення офшорних компаній. Глобальна фінансова криза лише загострила проблему оптимізації податків та бізнесу і підвищила популярність офшорів. Створюючи офшорну компанію,

підприємець може суттєво і абсолютно законно зменшити суму податкових виплат його місцевої фірми.

Офшорні схеми, що застосовуються українськими компаніями, допомагають правильно використовувати офшорні компанії в своїй роботі з закордонними партнерами. Стандартних офшорних схем не існує, оскільки для кожної компанії потрібні особливі підходи з урахуванням її діяльності, саме тому, складання офшорних схем завжди потрібно довіряти кваліфікованим фахівцям.

Правовий режим ВЕЗ в Україні визначається Законом України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13.10.1992 р. [13], який розкриває систему створення та знищення і механізм діяльності спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові й економічні засади їхнього статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон із місцевими радами народних депутатів, органами державної виконавчої влади тощо.

Існує багато поглядів, щодо переваг та негативних сторін офшорних зон та центрів. Офшорна зона створює для підприємців сприятливий валютно-фінансовий, фіскальний режим, високого рівня банківської і комерційної таємниці, лояльності державного регулювання. Все це сприяє процвітанню тіньового бізнесу в цих зонах.

Адже порядок реєстрації юридичних осіб тут гранично спрощений. Згідно із законодавством переважної частини офшорних зон, розкривати анонімність інвестицій можна лише у разі кримінального переслідування інвестора, але здебільшого акції випускаються "на пред'явника", тому власник компанії запишається в тіні. Дохідні інвестовані за кордоном капітали репатріюються, як правило, у формі переведення дивідендів, банківського процента або платежів роялті.

Причинами привабливості офшорних фінансових центрів як для іноземних, так і для місцевих суб'єктів господарювання є: виконання посередницьких функцій для позичальників і депонентів;мінімальне офіційне регулювання; практично відсутні податки та контроль за управлінням портфельними інвестиціями; діяльність іноземних банків на їх території сприяє збільшенню зайнятості місцевого населення; підвищення рівня життя в країнах розміщення офшорних банківських центрів завдяки накопиченню коштів від видачі ліцензій, витрат банків та інших платежів.

У глобальному мегаекономічному вимірі можемо стверджувати про створення офшорними юрисдикціями як значних позитивних, так і негативних тенденцій. Оцінити ступінь впливу переваг та недоліків діяльності офшорних юрисдикцій у глобальній економіці можемо лише за допомогою макроекономічного аналізу. Проте в результаті перебудови світових економік ці негативні процесі нівелюються позитивними динамічними тенденціями.

На макроекономічному рівні – рівні держав спостерігається позитивний ефект від діяльності офшорної юрисдикції на тій території, де вона розташована, та негативний ефект від діяльності такою юрисдикції для країни-донора (капіталу, ресурсів тощо).

На сьогодні в офшорних зонах локалізовано до 60% світових грошових потоків, через ці зони проходить приблизно половина фінансових трансакцій. Офшорний бізнес має багато спірних питань, що пов'язані з недосконалою законодавчою базою, а також низьким рівнем усунення проблемних ситуацій здійснення офшорного бізнесу [14].

Позитивний ефект від діяльності офшорних юрисдикцій у країнах-реципієнтах, який пов'язаний із притоком капіталу є таким: створення сприятливого інвестиційного

клімату та збільшення обсягів інвестування, а відповідно і позитивних наслідків в економіку країн від капіталовкладень (розвиток фінансових ринків, створення робочих місць, відсутності необхідності контролю за діяльністю офшорних компаній органами влади цих країн).

Стосовно функціонування офшорних юрисдикцій, відповідно до суб'єктів господарювання (підприємств), то застосування ними офшорних зон приносить для підприємств позитивні результати.

Серед можливих позитивних наслідків використання офшорних зон регіонами країни є збільшення кількості іноземних інвестицій від офшорних компаній в економіку регіону, та незначне підвищення від цього кількості робочих місць. Як правило, умовами, що сприяють відтоку капіталу та позиціонування країни як країни-донора, є неналагоджена модель розвитку економіки на посттрансформаційному етапі, що характеризується неконкурентоспроможністю її на світових ринках, хаотичним пристосуванням до зміни економічних умов, що не призводить до бажаного ефекту, низьким рівнем інноваційного, науково-освітнього та соціального забезпечення економіки тощо.

Серед несприятливих чинників розвитку світового інвестиційного та фінансового ринку у зв'язку із діяльністю офшорних юрисдикцій можемо виділити такі: песимістичні настрої ділового співтовариства щодо відновлення світової економіки, особливо з боку топ-менеджменту компаній таких галузей, як: ПЕК; активізація інвестиційної діяльності через світові офшорні юрисдикції; глобальна економічна реструктуризація власності, криза суверенних боргів; продаж активів банків із метою підвищення коефіцієнта достатності капіталу; криза Єврозони може позначитися на зміні інвестиційної стратегії країн, що володіють найбільшими міжнародними резервами і їх переорієнтацію з державних і корпоративних боргових інструментів на матеріальні активи, наприклад інвестиції в інфраструктурні підприємства або корисні копалини; згідно з опитуванням найбільших транснаціональних корпорацій, найбільш привабливими ринками для інвесторів у 2013 р. стануть КНР, Бразилія, США, Індія, Австралія.

Непрямий негативний вплив офшорної юрисдикції на життєдіяльність України проявляється від наслідків прямого негативного її впливу.

Серед чинників впливу діяльності офшорних юрисдикцій на соціально-економічний розвиток країни виділяємо такі: фінансові чинники (фактори сектора державних фінансів, грошово-кредитного та валютного сектора, інвестиційного сектора); тіньові чинники (сектора тіньової економіки); економічні чинники (сектора макроекономічних показників, сектора промисловості, сільського господарства, сектора ЗЕД та торгівлі); соціальні чинники; чинники розвитку освіти, культури, охорони здоров'я, туризму; чинники криміналізації економіки; екологічні чинники.

Однак діяльність офшорних центрів сприяє створенню доданої вартості, а це стає очевидним при оцінці ВВП на душу населення. Показники статусу країни або юрисдикції стосуватимуться рівня її чистого експорту фінансових послуг у міру свого національного доходу або внутрішніх потреб у фінансуванні. Більш конкретно можна вважати, що відношення чистого фінансового експорту до ВВП може бути індикатором статусу країни або юрисдикції.

Використання офшорних зон загалом підпорядковується одному із основних принципів – захопити більш високу прибутковість від інвестицій в обмін на послуги гонорари, виплачувані у приймаючих країнах. Тому накопичення активів у офшорних

юрисдикціях характеризують пропорційно високий рівень інвестиційного портфеля активів офшорних юрисдикцій.

Водночас діяльність офшорних юрисдикцій спричиняє негативи у світовій фінансовій системі. Глибинні причини нинішньої глобальної економічної кризи сходяться до офшорних фінансових центрів, розташованих у податкових гаванях. До них належать як ті, які розташовані у невеликих державах, це переважно острівні держави, як Кайман, Джерсі, так і у великих податкових державах, як Швейцарія, Дублін, штат Делавер або Люксембург тощо.

На сьогодні багато з діючих офшорних центрів уже підписали з низкою іноземних держав відповідні угоди, що передбачають обмежене співробітництво між ними з питань, що стосуються підозрілих переведень коштів, отриманих від торгівлі наркотиками і зброєю. Інші центри вимагають від банків повідомляти про усі великі грошові транзакції за методикою, аналогічною тій, котра на сьогодні успішно діє у США. Кайманові острови, що критикувалися за строге отримання банківської таємниці, під впливом світового співтовариства лише декілька років назад прийняли закон, що зобов'язує банки повідомляти про всі підозрілі операції. Законодавчими актами деяких з офшорних центрів передбачена можливість передачі інформації іншим зацікавленим державам [15].

Висновки

Офшорні зони здійснюють негативний вплив на діяльність країн, що розвиваються у формі відтоку капіталу, зокрема це стосується і України. Значний вплив застосування офшорних юрисдикцій українськими підприємствами спричиняє негативні економічні, фінансові, соціальні тенденції, сприяє криміналізації економіки України. Функціонування офшорних юрисдикцій на мегарівні як сервісних економічних зон приносить як позитивні, так і негативні ефекти шляхом збільшення обороту капіталу та розвитку фінансових ринків – з одного боку, і розвитком тіньового сектору та криміналізації світової економіки – з іншого. На макрорівні вплив функціонування офшорних юрисдикцій на країни, що перебувають на трансформаційному етапі розвитку, є несприятливим. На соціально-економічний розвиток шляхом відтоку капіталів та тінізації економічної діяльності на посттрансформаційному етапі проявляються опосередковані позитивні впливи офшорних юрисдикцій на розвиток країн.

Література

1. Cassard M. The Role of Offshore Centers in International Finansial Intermediation / M. Cassard // IMF Working paper [Text]. — 1994. — № 107. — P. 22.

2. Косее Д. Д. Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин / Д. Д. Косее // Часопис Київського університету права [Текст]. — 2008. — № 1. — С. 86—89.

3. Крикуненко К. В. Основні офшорні юрисдикції світу: критерії оптимального вибору / К. В. Крикуненко // Вісник Донецького національного університету [Текст]. — 2009. — № 2. — С. 35.

4. McCann H. Offshorre Finance [Text] / H. McCann. — Cambridge : Cambridge University Press, 2006. — P. 8.

5. Пешко А. В. Офшорний бізнес як складова світової економіки / А. В. Пешко // Економіка та підприємництво [Текст]. — № 3. — 2006. — С. 233—236.

6. Сорокін Ю. В. Про боротьбу з офшорами: європейський досвід проти українського [Електронний ресурс] / Ю. В. Сорокін. — Режим доступу : UA-energy.org.

7. Черниченко О. С. Устранение конкуренции юрисдикции государств. Внутригосударственные и международно-правовые подходы / О. С. Черниченко // Московский журнал международного права [Текст]. — 2003. — № 4. — С. 34.

8. Там же. — С. 22.

9. McCann H. Offshorre Finance… — P. 8.

10. Косее Д. Д. Місце правового режиму... — С. 86, 87.

11. Пешко А. В. Офшорний бізнес як складова світової економіки... — С. 235.

12. Сорокін Ю. В. Про боротьбу з офшорами: європейський досвід проти українського...

13. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua.

14. Cassard M. The Role of Offshore Centers in International Finansial Intermediation… — P. 22.

15. Крикуненко К. В. Основні офшорні юрисдикції світу: критерії оптимального вибору… — С. 347—351.

A. Manzyuk

ROLE OF THE OFFSHORE ZONES IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE

Different interpretations of scientists of the notion “offshore zone” are considered. The peculiarities of offshore zones activity are presented. Positive and negative effects of the offshore jurisdictions functioning are defined. The role of offshore zones in the socio-economic development of the country is determined.

Key words: offshore zone, offshore companies, offshore center, the outflow of capital, legitimizing the economy.